

Handboek

Kinderen met Syndroom van Down op de reguliere basisschool

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave	1
Voorwoord	2
1. Specifieke kenmerken van kinderen met syndroom van Down - bijzonder maar ook zo gewoon	3
2. Toelichting op CED-leerlijnen vertaald naar een digitale thermometer	6
3. Inzichten per ontwikkelingsfase/periode	7
3.1 overgang naar een reguliere kleutergroep	7
3.2 overgang naar groep 3	8
3.3 wanneer uitstroomperspectief bepalen?	9
3.4 wanneer doorverwijzen?	10
3.5 uitstroommogelijkheden na basisonderwijs	10
4. Inzicht in minimaal noodzakelijke ondersteuningsbehoefte binnen de school gekoppeld aan de onderwijsbehoefte van een kind met het syndroom van Down	12
4.1 gekoppeld aan ontwikkelfase	12
4.1.1 kleutergroep	12
4.1.2 hogere groepen	13
4.2 gerelateerd aan de 6 velden in het OPP	14
4.2.1 aandacht en tijd	14
4.2.2 onderwijsmateriaal	14
4.2.3 ruimtelijke omgeving	14
4.2.4 benodigde expertise	14
4.2.5 samenwerking met externe instanties	15
4.2.6 samenwerking met ouders	15
4.3 weergegeven in uren/functies/€	15
Slotwoord	17
Bijlagen	18
Materialenoverzicht zelfstandig werken en voorwaarden lezen en rekenen	18
Materialenoverzicht lezen/ schrijven	19
Materialenlijst rekenen	43

Voorwoord

Voor u ligt een verzameling van ervaringen van leerkrachten en directeuren met kinderen met het Syndroom van Down in de reguliere basisschool. Professionals van 2 besturen in de regio Helmond, Stichting PlatOO en Stichting OBS Helmond.

Dit document bevat niet “de waarheid”. Het is onze gedeelde kennis en ervaring, maar het is wellicht wel een hulpmiddel wanneer een kind met het Syndroom van Down zich aanmeldt op de reguliere basisschool. De wens van ouders om deze kinderen thuisnabij onderwijs te geven, helpen wij graag verwezenlijken. Ook ons Samenwerkingsverband Helmond-Peelland onderschrijft deze gedachte. Op haar website staat:

SWV Helmond-Peelland PO draagt eraan bij om leerlingen die extra ondersteuning nodig hebben, dit zoveel mogelijk binnen de regio, dicht bij huis en in een reguliere school te laten plaatsvinden. Dit gebeurt in overleg met de ouders en de leerlingen. De missie van SWV Helmond-Peelland PO is dan ook: voor iedere leerling een passend, thuisnabij, integraal en handelingsgericht onderwijsondersteunings- en zorgaanbod.

Vanuit deze visie zijn wij ons project gestart. Enerzijds om Passend onderwijs voor kinderen met Syndroom van Down mogelijk te maken door de kennis en ervaring die in het reguliere onderwijs over deze kinderen al is te delen, maar vooral ook te vergroten. Anderzijds om met elkaar de randvoorwaarden te definiëren om het onderwijs aan deze kinderen¹ te kunnen (blijven) verzorgen.

Gedurende het schooljaar 2016-2017 heeft een groep van leerkrachten, onderwijsassistenten, IB-ers, orthopedagogen en directeuren van PlatOO en OBS Helmond hun kennis en ervaring met kinderen met het Syndroom van Down gedeeld en vergroot. Dankzij het PlatOOLab, waarin het projectplan Down Inclusive is ingediend en toegekend, hadden we extra tijd ter beschikking om dit schooljaar de doelen van dit plan te behalen.

Een van deze doelen was het vergroten van onze kennis en deze kennis overdraagbaar te maken voor anderen. We hebben hierbij gebruik gemaakt van onze eigen expertise, maar ook van externen. Eén van de resultaten is dit “handboek”. Het kan eenieder helpen die aan de vooravond staat van het toelaten van en/of het werken met een kind met Syndroom van Down in de reguliere klas.

Wij zijn na een jaar veel kennis en ervaring rijker en genieten nog elke dag van de (sociale) rijkdom die deze kinderen in onze scholen brengen.

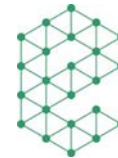
PlatOO - Iedereen is welkom
OBS Helmond - Samen leren Samen leven

PS: Mocht u na het lezen van onze ervaringen en adviezen nog aanvullingen hebben, dan horen wij die graag: info@platoo.nl

¹ In dit project hebben wij ons specifiek gericht op kinderen met Syndroom van Down. We hebben echter met elkaar kunnen vaststellen dat veel adviezen en materialen in dit handboek ook voor andere ZML-kinderen van toepassing zijn. De transfer lijkt ons redelijk eenvoudig te maken.

1. Specifieke kenmerken van kinderen met syndroom van Down - bijzonder maar ook zo gewoon²

Samenvatting van kennisbijeenkomst verzorgd door SSOE Externe Dienst op
19 okt '16

**externe
dienstverlening**

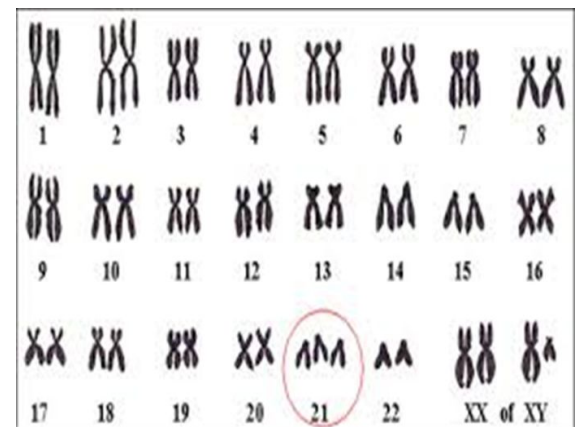
Downsyndroom, dit kan leiden tot:

- een algemene ontwikkelingsachterstand,
- specifieke lichaamskenmerken en
- medische complicaties.

Het is in 1866 voor het eerst beschreven door Langdon Down

Oorzaak:

- Downsyndroom is een chromosoomafwijking:
 - normaal 23 chromosoomparen per cel.
 - bij Downsyndroom 1 chromosoom extra.
 - dus 47 i.p.v. 46 chromosomen.
- Meestal sprake van trisomie 21

Lichamelijke kenmerken

- kleine ogen, neus en mond
- relatief grote tong, gevolgen voor spraak
- korte armen en benen t.o.v. de romp, gevolgen voor grove motoriek
- brede handen en korte vingers, gevolgen voor fijne motoriek
- relatief klein
- verhoogde kans op overgewicht
- groeien langzaam

Afstemmen met ouders en fysio/ medicus over wat wel en niet kan in de gym, bijvoorbeeld wel of niet koprollen.

Medische aspecten

- zintuiglijke stoornissen bij 80% van de kinderen: gehoor- en gezichtsverlies
- afwijkingen van het immuunsysteem
- spierslapte en over-flexibele banden en gewrichten
- periodieke screening belangrijk => Elkerliek ziekenhuis: Downpoli

Cognitieve ontwikkeling

- Er zijn grote individuele verschillen. IQ tussen 0 - 90. Grootste groep tussen 50 -70.
- Auditieve informatieverwerking en auditieve korte termijngeheugen zijn zwak
- Visuele informatieverwerking is relatief sterk
- Beperkte consolidatie van het geleerde

² Met dank aan studiebijeenkomst verzorgd door SSOE, Externe Dienst, Helmond

Communicatie

- non-verbale communicatie sterk, zeer expressief
- vertraagde spraak-/taalontwikkeling
- taalbegrip relatief sterk t.o.v. taalproductie
- problemen met zinsbouw, grammatica en articulatie; (= linker hersenhelft)
- woordenschat relatief goed ontwikkeld (= rechter hersenhelft)
- dysfasie (woordvindingsproblemen en moeite met het uitdrukken van gevoelens en gedachten)
- verbale ontwikkelingsdyspraxie (moeite met aansturing van de spieren, o.a. de tong)

Helpend in de communicatie: ritme, melodie en bewegen.

Motoriek

Mijlpalen worden later bereikt

Spierslapte waardoor ze vaak erg lenig zijn.

Sociaal-emotioneel

Jonger dan kalenderleeftijd, ook in taakuitvoering, dus verwachting naar beneden bijstellen.

Pedagogisch

- Stel eisen
- Ben alert op vermijdingsstrategieën
- Ben voorspelbaar
- Ben consequent
- Balans tussen inspanning / ontspanning
- Kijk altijd of je hebt voldaan aan de eisen die dit kind stelt aan zijn / haar omgeving
- Maak afspraken met leerlingen en team

Didactisch

- Leert door imitatie: **voordoen, samen doen, zelf doen, alleen doen**
- Geef individuele instructie, want auditieve instructie verloopt moeizamer
- Bied aan in kleine stapjes
- Maak gebruik van visuele ondersteuning
- Spreek in korte zinnen. Niet te veel informatie in 1x
- Benoem gewenst gedrag
- Geef voldoende tijd om te reageren/antwoorden (De verwerkingssnelheid is trager)
- Zorg voor een rustige leeromgeving

Deze kinderen hebben vaak moeite met overgangen en dan helpt voorspelbaarheid.

Vakinhoudelijk - Taal

- Totale communicatie
- Innerlijke spraak
- Leren lezen om te leren praten
- Klankgebaren
- Hulpmiddelen

Ondersteunende gebaren bevorderen de spraakontwikkeling van elk kind.

Vakinhoudelijk - Lezen

- pictolezen

- leren lezen via globaalwoorden³
- leren lezen via analyse-synthese is lastig voor kinderen met Down

Vakinhoudelijk - Schrijven

- loskoppelen van lezen, omdat schrijven vaak pas later lukt dan lezen.
- losse letters of gebonden schrift? Op SO schrijven ze losse letters (zie motoriek)

Vakinhoudelijk - Rekenen

- rekenvoorwaarden en getalbegrip
- betekenisvol en functioneel

Expliciet aanbieden bij kleuters van vormen, kleuren e.d.

Vakinhoudelijk - Gymnastiek

- lenigheid
- snelheid van bewegen en ruimtelijk inzicht

Deze kinderen kunnen vaak het tempo in de gymzaal niet bijhouden. Er is enorm veel actie (prikkel) in de gymzaal en de informatieverwerking verloopt langzamer.

Websites

- www.downsyndroom.nl
- <http://www.vim-online.nl/>

³ Bijvoorbeeld met (de oude) Veilig Stap voor stap of de nieuwe Kim-versie van Veilig leren lezen.

2. Toelichting op CED-leerlijnen vertaald naar een digitale thermometer

We werken op school handelingsgericht. Voor de kinderen met Down op onze reguliere basisscholen gaan we bij het plannen van het aanbod uit van de leerlijnen van CED ZML SO. Deze zijn te vinden op <http://www.leerlijnen.cedgroep.nl/>

Wij hebben een aantal leerlijnen uitgewerkt in een instrument, een thermometer, waarin je de ZML leerling kunt volgen en steeds een stap kunt zetten in de zone van de naaste ontwikkeling. Binnen 6 weken na de start van de schoolloopbaan van een ZML-kind is het nodig een plannend aanbod te bieden. (Zie 3.3 Wanneer een uitstroomperspectief bepalen). Ook dan is de thermometer een handig hulpmiddel.

<https://docs.google.com/spreadsheets/d/1wkCc3L88MR8kHhVTfPX86L7NEORu5pl0mKXYrUgiusc/edit#gid=1122722687> (Vraag toegang)

Uitgewerkte leerlijnen

- Leerlijn leren leren: werkhouding en aanpak gedrag
- Leerlijn sociale en emotionele ontwikkeling: zelfbeeld en sociaal gedrag
- Leerlijn mondelinge taal
- Leerlijn schriftelijke taal
- Criteria van AVI-niveaus:
- Leerlijn oriëntatie op tijd
- Leerlijn rekenen (rekenboog)

Thermometer CED-lijnen 2012										
Platoo openbaar en algemeen toegankelijk onderwijs										
Naam										
Schooljaar 2016-2017										
Datum opstellen										
Datum evalueren										
Leerlijn leren leren: werkhouding en aanpak gedrag										
Doelen	1	2	3	4	5	6	7	8	9	
1.1 Plannen en organiseren	-	-	3	4	5	6	7	8	9	hogere niv
Voorbereiden	-	-	-	-	-	6	7			
Omgaan met tijd	-	-	-	-	-	6	7			Wisselt, tijdens het do taken, van taak op ee afgesproken tijdstip
1.2 Taakaanpak	-	-	-	-	-	-	-	-	-	

In elke cel is via een pop-up de volledige doelstelling te lezen behorende bij het betreffende niveau.

Behaalde doelen zouden groen gekleurd kunnen worden en het doel waaraan gewerkt een andere kleur. We hebben afgesproken dat leerkrachten de thermometer gebruiken zoals het voor hen werkt.

3. Inzichten per ontwikkelingsfase/periode

3.1 overgang naar een reguliere kleutergroep

Ouders van een kind met Syndroom van Down hebben vaak al een uitgebreid netwerk van hulpverleners in de voorschoolse periode. Bij de keuze voor regulier onderwijs of speciaal onderwijs zullen zij over het algemeen ook ondersteund worden.

Wanneer ouders zich aanmelden bij een reguliere school start een onderzoekstraject. Dit traject bevat alles wat in de beleving van de school nodig is om vast te kunnen stellen dat je het kind Passend Onderwijs kunt bieden.

Het onderzoekstraject kan er als volgt uitzien:

- gesprek met ouders, externe deskundige die het kind kent en op niveau kan inschatten en groepsleidster kinderopvang oid.
- stel voor jezelf vast of de visie van ouders en school voldoende overeenkomen, zodat je zowel kunt samenwerken in het belang van het betreffende kind, als in het belang van de hele groep en de leerkracht(en).
- spreek in de gesprekken met ouders heel duidelijk de verwachtingen en onzekerheden uit.
- observatie(s) van het kind in een groep, bijv. op kinderdagverblijf, peuterspeelzaal of schoolvoorbereidende groep. De eerste twee settings hebben de voorkeur, omdat deze groepen vaak dichterbij de reguliere klassensetting komen dan de schoolvoorbereidende groep.
- de eigen mogelijkheden in de school onderzoeken (kinderen met Down krijgen in de loop van de basisschool vanaf groep 3) sowieso een aparte leerlijn. Dit vraagt ook individuele begeleiding. Kun je dat als school organiseren?.
- onderzoek welke mogelijkheden er zijn vanuit het PGB van ouders voor extra ondersteuning op school, met daarbij de kanttekening dat je als school daarin de regie houdt.

Aandachtspunten hierbij zijn:

1. Is het kind voldoende zelfredzaam? Wat heb je op z'n minst nodig? Waar kun je geen tijd voor maken?
2. Is het kind zindelijk? Zo niet, kun je het samen met ouders/ kinderopvang oplossen?
3. Kan het kind zichzelf voldoende aan- en uitkleden? Zo niet, is het in de betreffende groep een probleem?
4. Is het kind in staat rustig te blijven zitten en luisteren?
5. Blijft het kind bij/ in de groep? Zo niet, zijn er passende oplossingen te bedenken of stellen we de eerste schooldag uit?⁴
6. Zijn er aanpassingen nodig voor het buitenspelen? Zo ja, is dit realistisch?

Eerste schoolweken

Wellicht heeft het kind de eerste schoolweken (of -maanden) nog veel 1-op-1 begeleiding nodig en kun je dat als school wel enkele momenten per week realiseren. Spreek dan met ouders af dat het kind enkel de dagdelen naar school komt wanneer de extra handen in de groep aanwezig zijn.

⁴ veel kinderen met Syndroom van Down gaan wat later naar school a.g.v. hun ontwikkelingsachterstand.

Dit betekent voor ouders dat er misschien een combinatie van school en kinderopvang nodig is. Met de kinderopvang kunnen ouders overleggen welke mogelijkheden zij kunnen bieden tijdens schooltijd. Via de opvoedondersteuner kan bij de gemeente een tegemoetkoming in de extra kosten voor de kinderopvang (dagopvang) gevraagd worden.

Het onderwijs in groep 1/2 is er op gericht om het kind zoveel mogelijk dezelfde dingen te leren als alle andere kinderen in de groep. Het betekent ook dat alle regels ook voor deze kinderen gelden. Onze ervaring is dat deze kinderen zo veel leren van de kinderen om hen heen. Deze kinderen kopiëren het gedrag van hun klasgenootjes. Andere kinderen hebben de neiging om voor een kind met Down te gaan zorgen. Een valkuil waar je ook als leerkracht in kunt trappen. Dit vraagt echt extra aandacht en alertheid van de leerkracht.

Afhankelijk van het niveau van het kind zal het kind klaar zijn om ook in groep 3 te starten met het leren lezen en leren rekenen. Dit is echter niet de bepalende factor voor een overgang naar groep 3. De sociale omgang met andere kinderen in de groep is hierin een belangrijke factor. Soms kan dit in leeftijd echt afwijkend zijn van de groep, maar toch het best passend. En ook andere factoren in voorwaardelijke sfeer kunnen bepalend zijn.

3.2 overgang naar groep 3

Een kind dat naar groep 3 gaat zal in ieder geval zelfstandig aan een taak moeten kunnen werken en ook een aantal activiteiten achter elkaar kunnen uitvoeren. Hierbij is een ladekastje waar in elk laatje één taak ligt een heel handig hulpmiddel. De inhoud van de laatjes is afhankelijk van het niveau van het kind. Het kind moet met deze werkjes in ieder geval zelfstandig aan de slag kunnen. Ook materiaal van groep 1/2 kan prima in het laatje van een kind in groep 3 liggen. De taakjes zijn wisselend in concentratie. Dus ook bijvoorbeeld het pictogram van een hoek of poppenkast en keuzewerk.

Bij de algemene kringactiviteiten moet een kind in ieder geval rustig erbij blijven en bij voorkeur ook dingen mee kunnen doen.

Het laatjessysteem kan in de loop van de basisschool een andere invulling krijgen, wanneer een kind in staat is het werk voor een dag in één laatje te vinden.

Andere hulpmiddelen in de organisatie van het zelfstandig werken is een strook op tafel met de dagplanning waarin nummer van ladekast is opgenomen. Het kind kan volgen wat is geweest en wat nog komt. Dit biedt het kind houvast. Belangrijk in deze dagplanning is dat zelfstandige werkmomenten worden afgewisseld met instructie of maatjeswerk. Maatjeswerk kan zijn met klasgenoten samen lezen, rekenen, met spelmateriaal werken e.d.

In groep 3 start het kind over het algemeen met de individuele leerlijn. Afhankelijk van het niveau van het kind sluit hij/ zij al dan niet aan bij de groepsinstructies van groep 3. Dit zal altijd gepaard moeten gaan met extra (individuele) leertijd, bijvoorbeeld een pre-instructie of verwerking in een kleine groep. Indien mogelijk is het gewenst om het kind met Downsyndroom samen met andere kinderen te laten leren. Een leeftijdsverschil is vaak minder problematisch omdat deze kinderen jonger zijn in gedrag.

Voor het leren lezenproces kan goed gebruik gemaakt worden van Veilig stap voor stap als verwerking van de instructie van het leren lezen onderwijs.

Bij rekenen is Numicon een zeer sterk hulpmiddel dat voor alle zwakke rekenaars (en/ of beelddenkers) enorm helpend is.

Naarmate het kind groeit in zijn ontwikkeling kan ook gewerkt worden in het platte vlak en een map met zelfstandig werk ingezet worden. Plan tijd voor begeleiding!

Alle Downkinderen op de reguliere basisschool zullen over het algemeen leren lezen. Uitstroomniveau ongeveer M4 is hierin reëel. Rekenen is over het algemeen lastiger. Daar wordt uiteindelijk ingestoken op het kunnen betalen met geld.

3.3 wanneer een uitstroomperspectief bepalen?

De Wet passend onderwijs (art.40a.Ontwikkelingsperspectief) schrijft voor dat (school/schoolbestuur)

een ontwikkelingsperspectiefplan (OPP) op moeten stellen voor:

- **leerlingen in het primair onderwijs (PO), die extra ondersteuning nodig hebben;**
- leerlingen van een speciale school voor basisonderwijs (SBO);
- leerlingen in het speciaal onderwijs (SO).

Elke school dient dus een OPP op te stellen zodra een leerling meer ondersteuning vraagt dan binnen de basisondersteuning (voor alle leerlingen) beschikbaar is.

Wat onder de basisondersteuning valt en wat onder extra (zware) ondersteuning, verschilt per school. Dit staat beschreven in het schoolondersteuningsprofiel van elke school. Belangrijk daarbij is dat over dit plan (liefst voor en tijdens de opstelling van het plan) overeenstemmings-gericht overleg wordt gevoerd met de ouders.

Aangezien kinderen met Syndroom van Down altijd extra ondersteuning nodig zullen hebben, zal voor hen een ontwikkelingsperspectief bepaald moeten worden. Ten grondslag aan dit OPP ligt in principe een intelligentieonderzoek, zodat het uitstroomniveau beter vastgesteld kan worden. Voor de Wet Langdurige Zorg, waar deze kinderen mee te maken hebben, moet er een op een bepaald moment een intelligentieonderzoek uitgevoerd worden zodat een beschikking afgegeven kan worden. Dit is een mooi moment om het uitstroomperspectief van een kind met Down te (laten) bepalen. Er kan daarna gericht een plannend aanbod gedaan worden.

Een eerste OPP zal zich richten op de doelen eind groep 4. Daarna kan m.b.v. het intelligentieonderzoek het uitstroomniveau bepaald worden. Meestal zal dit VSO-dagbesteding of VSO-praktijkonderwijs zijn.

3.4 wanneer doorverwijzen?

Het is aan te raden om bij aanmelding al af te spreken met ouders dat er elk half jaar gekeken wordt of de reguliere basisschool nog de beste plek is. Zodra hierover twijfels ontstaan, is aanmelding op een speciaal onderwijsschool gewenst.

Twijfels kunnen ontstaan vanuit verschillende perspectieven:

- ouders merken dat het kind thuis niet meer zichzelf is en maken zich zorgen;
- leerkrachten merken dat het kind op school al langere tijd niet lekker in zijn/ haar vel zit;
- het kind ontwikkelt zich niet meer;
- de ondersteuningsbehoefte van het kind en de mogelijkheden die de basisschool kan bieden, komen niet (meer) overeen;
- de veiligheid van andere kinderen is in het geding;
- ...??

3.5 uitstroommogelijkheden na basisonderwijs

Wanneer het kind uit gaat stromen, is het goed te weten wat de mogelijke vervolgscholen in de regio Helmond-Peelland zijn. Hieronder een ongetwijfeld niet complete lijst van mogelijke bestemmingen. De toelichtingen zijn van de betreffende websites gekopieerd.

- De Antoon van Dijkschool is een regioschool (Peelland-Helmond) voor (Voortgezet) Speciaal Onderwijs, gelegen in Helmond. Voor leerlingen van 4 t/m 18* jaar met een matige tot ernstige verstandelijke beperking bieden zij onderwijs/zorg vanuit de gedachte: één kind één plan. Dit doen zij samen met de ouders/verzorgers van onze leerlingen en hun partners in onderwijs, zorg en arbeid. www.antoonvandijkschool.nl
- De Berkenschutse is een onderwijsexpertisecentrum voor speciaal en voortgezet speciaal onderwijs. De Berkenschutse biedt onderwijs, vorming en begeleiding aan: leerlingen met epilepsie, langdurig zieke leerlingen, zeer moeilijk lerende leerlingen, meervoudig gehandicapte leerlingen en leerlingen met autisme. www.berkenschutse.nl
- Integratieklassen Vakcollege & IVOD Deurne. In deze klassen zitten de voorheen cluster 3-leerlingen. Jaarlijks worden er ongeveer 24 plekken voor voormalig cluster 3-leerlingen geboden in de integratieklassen, per klas 12 leerlingen. Het gaat hier om leerlingen die zelfstandig genoeg zijn om in een beschermde omgeving binnen de dichtstbijzijnde reguliere school (praktijkonderwijs of vmbo basis/kader) te functioneren. Omdat ons SWV beschikt over een integratieklas, kunnen deze leerlingen (weliswaar in een speciale setting) les volgen op een school voor regulier voortgezet onderwijs thuisnabij. Jaarlijks stromen er leerlingen uit naar een arbeidsplaats, dagbesteding of regulier praktijkonderwijs. <http://vo.swv-peelland.nl/integratieklas-scholen>
- Integratieklas Novalis, De Blauwe Bloem is een klas met leerlingen van 12 jaar of ouder die op zml-niveau functioneren maar in een setting van het regulier voortgezet onderwijs, geïntegreerd vrijeschool onderwijs genieten. Je zou kunnen spreken van een zml-leergang vanuit de vrijeschool gedachte. Principieel kiezen ouders in dit geval voor het Vrije School onderwijs, maar dan aangepast aan de ondersteunings- en onderwijsbehoefte van de zeer moeilijk lerende leerling. <http://www.novalis.nl/Onderwijs/DeBlauweBloem.aspx>
- Mgr Bekkersschool De MBS Eindhoven is een school voor zeer moeilijk lerenden. Dit zijn leerlingen met een duidelijke ontwikkelingsachterstand en een zodanige onderwijsbeperking en leerbelemmering dat zij zijn aangewezen op deze vorm van speciaal onderwijs. <http://www.mbseindhoven.nl/>

4. Inzicht in minimaal noodzakelijke ondersteuningsbehoefte binnen de school gekoppeld aan de onderwijsbehoefte van een kind met het syndroom van Down

4.1 gekoppeld aan ontwikkelfase

Ieder kind is anders, zoals ook elk kind met het Syndroom van Down anders is. Dus ook voor elk kind met Syndroom van Down zal gekeken moeten worden wat dit specifieke kind van ons nodig heeft. Maar Downkinderen hebben in ieder geval onderstaande ondersteuningsbehoeften:

4.1.1 kleutergroep

Het kind in een kleutergroep zal het snelst wennen wanneer elke dag dezelfde structuur heeft. Zorg voor voorspelbaarheid in je klassenorganisatie en in je eigen gedrag.

Sociaal-emotioneel gezien zijn ze jonger dan kalenderleeftijd, ook in de taakuitvoering. We zullen onze verwachtingen zodoende naar beneden bij moeten stellen. De kleuterperiode verlengen past deze kinderen zodoende ook vaak.

In je **pedagogische** aanpak is het volgende gewenst:

- Stel eisen
- Ben alert op vermijdingsstrategieën
- Ben voorspelbaar
- Ben consequent
- Zorg voor een goede balans tussen inspanning en ontspanning
- Kijk altijd of je hebt voldaan aan de eisen die dit kind stelt aan zijn / haar omgeving
- Maak afspraken met leerlingen en team

Ook **didactisch** zijn er een aantal belangrijke aandachtspunten:

- Het kind leert door imitatie: **voordoen, samen doen, zelf doen, alleen doen**
- Geef individuele instructie, want auditieve instructie verloopt moeizamer
- Bied aan in kleine stapjes
- Maak gebruik van visuele ondersteuning
- Spreek in korte zinnen. Niet te veel informatie in 1x
- Benoem gewenst gedrag
- Geef voldoende tijd om te reageren/antwoorden (De verwerkingssnelheid is trager)
- Zorg voor een rustige leeromgeving

Deze kinderen hebben vaak moeite met overgangen en helpt voorspelbaarheid.

Vakinhoudelijk - Taal

- Totale communicatie
- Innerlijke spraak
- Leren lezen om te leren praten
- (Klank)gebaren
- Hulpmiddelen

Ondersteunende gebaren bevorderen de spraakontwikkeling van elk kind. Denk hierbij aan Nederlands in gebaren. Hiervoor zijn verschillende apps ontwikkeld, waarin je de belangrijkste gebaren kunt opzoeken en vervolgens gebruiken.

Vakinhoudelijk - Rekenen

- rekenvoorwaarden en getalbegrip
- betekenisvol en functioneel

Expliciet aanbieden bij kleuters van vormen, kleuren e.d.

4.1.2 hogere groepen

Ook hier geldt natuurlijk nog steeds dat deze kinderen sociaal-emotioneel jonger zijn dan de kalenderleeftijd.

Dezelfde **pedagogisch aanpak** is gewenst.

- Stel eisen
- Ben alert op vermijdingsstrategieën
- Ben voorspelbaar
- Ben consequent
- Balans tussen inspanning & ontspanning
- Kijk altijd of je hebt voldaan aan de eisen die dit kind stelt aan zijn / haar omgeving
- Maak afspraken met leerlingen en team

Naarmate kinderen ouder worden, worden ook de sociaal-emotionele verschillen groter. Buitenspel gaat sneller en groepsgenoten worden zich meer bewust van de verschillen. Helpend hierin kan zijn:

- Pauzes vooraf bespreken. (Wat ga je met wie doen?) / Pauzeplan
- Koppelen aan kinderen met dezelfde belevingswereld.
- Spelregels aanpassen op niveau (ook bespreken met klasgenoten).
- Energie steken in begrip/rekening houden met Iln bij de overige klasgenoten. Energie steken in groepsvorming.
- Mogelijkheden van activiteiten bespreken met Iln.
- Mix tussen activiteiten met de eigen groep en met kinderen uit andere groepen.

Didactisch

- Het kind leert door imitatie: **voordoen, samen doen, zelf doen, alleen doen**
- Geef individuele instructie, want auditieve instructie verloopt moeizamer
- Bied aan in kleine stapjes
- Maak gebruik van visuele ondersteuning
- Spreek in korte zinnen. Niet te veel informatie in 1 keer
- Benoem gewenst gedrag
- Geef voldoende tijd om te reageren/antwoorden (De verwerkingssnelheid is trager)
- Zorg voor een rustige leeromgeving

Deze kinderen hebben vaak moeite met overgangen en helpt voorspelbaarheid.

Vakinhoudelijk - Taal

- Totale communicatie
- Innerlijke spraak
- Leren lezen om te leren praten
- Klankgebaren en /of Nederlands met gebaren
- Hulpmiddelen

Ondersteunende gebaren bevorderen de spraakontwikkeling van elk kind.

Vakinhoudelijk - Lezen

- pictolezen
- leren lezen via globaalwoorden
- leren lezen via analyse-synthese is lastig voor kinderen met Down

Vakinhoudelijk - Schrijven

- loskoppelen van lezen, omdat schrijven vaak pas later lukt dan lezen.
- losse letters of gebonden schrift? Op SO schrijven ze losse letters (zie motoriek)

Vakinhoudelijk - Rekenen

- rekenvoorwaarden en getalbegrip
- betekenisvol en functioneel

Vakinhoudelijk - Gymnastiek

- lenigheid
- snelheid van bewegen en ruimtelijk inzicht

Deze kinderen kunnen vaak het tempo in de gymzaal niet bijhouden. Er is enorm veel actie (prikkel) in de gymzaal en de informatieverwerking verloopt langzamer.

4.2 gerelateerd aan de 6 velden in het OPP

4.2.1 aandacht en tijd

Deze kinderen zullen altijd extra aandacht en tijd vragen. In de voorwaarden om in een groep te kunnen functioneren, zich aan de groepsafspraken te kunnen houden, zal soms extra ondersteuning (en training) nodig zijn.

Wanneer het cognitieve leren begint, normaal gesproken in groep 3, zal ook extra ondersteuning nodig zijn in het individuele leerproces van dit kind. Indien mogelijk is het gewenst om het kind met Downsyndroom samen met andere (moeilijk lerende) kinderen te laten leren.

4.2.2 onderwijsmateriaal

We hebben met elkaar geconstateerd dat we ontzettend veel materiaal zelf maken en dat wat bij het ene kind werkt, niet automatisch ook bij het andere kind werkt. In de bijlage staat een opsomming van materialen die goed inzetbaar zijn bij kinderen met Syndroom van Down en in de meeste gevallen ook heel geschikt zijn voor andere kinderen in de basisschool. Vaak zullen deze kinderen in verhouding jonger zijn dan het kind met het Syndroom van Down of ook moeilijk lerend zijn.

4.2.3 ruimtelijke omgeving

Stem af met ouders wat voor hun kind belangrijk is. Dit kan gaan om fysieke beperkingen, waarin je aanpassingen moet doen. Denk aan de zit- en werkplek van het kind i.v.m. lichamelijke kenmerken of overprikkeling. Het kan ook gaan om specifiek gedrag dat vraagt om aanpassingen in de ruimtelijke omgeving. Denk aan weglopen oid. (Zie hoofdstuk 1 over de specifieke kenmerken van een kind met Syndroom van Down).

Daarnaast is het belangrijk te zorgen voor een omgeving die voorspelbaar is. Maak vaste structuren zichtbaar in de groep.

4.2.4 benodigde expertise

Basiskennis, zoals ook beschreven in dit handboek is zeker aan te raden om je dit eigen te maken. Wanneer je als leerkracht goed afstemt op alle kinderen, kun je ook al heel ver komen. Maar vraag vooral hulp en kennis over het kind aan de ouders en aan de externe instanties die al betrokken zijn in het leven van dit kind.

Leer de belangrijkste begrippen in gebaren zodat je de voorspelbare communicatie kunt ondersteunen. (Zie bijvoorbeeld de app “Gebaar van de dag”)

4.2.5 samenwerking met externe instanties

Er zijn externe instanties die over veel kennis en kunde beschikken t.a.v. deze kinderen. Wij vinden het noodzakelijk om deze deskundigen periodiek mee te laten kijken naar de ontwikkeling, het aanbod, de interactie e.d. van dit specifieke kind. In het reguliere onderwijs doen missen we toch de variëteit aan onderwijsbehoeften bij deze doelgroep. Specialististen beschikken over een breder spectrum aan kennis en ervaring en kan ons zodoende helpen bij onze blinde vlekken en onze specifieke vragen.

4.2.6 samenwerking met ouders

Ouders zijn bij uitstek de ervaringsdeskundigen wat betreft hun kind. Maak daar zoveel mogelijk gebruik van om het kind te leren kennen en op hem af te kunnen stemmen. Het is ook belangrijk om te horen hoe het kind reageert na een dag school. Houd korte lijntjes, zodat er snel aangepast kan worden, indien nodig.

Houd in de afstemming met ouders in de gaten dat de situatie waarin het kind zich bevindt op school en thuis niet te vergelijken is.

4.3 weergegeven in uren/functies/€

Wanneer je een kind met Down in de school hebt, betekent dit altijd dat deze leerling speciale begeleiding nodig heeft. In de beginfase, bij instroom in de kleutergroepen zal deze begeleiding gericht zijn op zich aan de afspraken houden en de zelfstandigheid in de klas. Hiervoor zullen extra handen in de klas nodig zijn. Deze extra handen zijn prima inzetbaar vanuit de functie onderwijsassistent, schaal 4.

Op het moment dat het kind gaat leren lezen, schrijven en rekenen, zal het al snel op een eigen leerlijn terechtkomen. Zoveel mogelijk wordt meegedaan in de groepsinstructie, maar ook individuele begeleiding of in kleine groepjes zal nodig zijn. Ook deze extra begeleiding is prima uit te voeren door een onderwijsassistent, onder de verantwoordelijkheid van de groepsleerkracht.

Uitgedrukt in uren en euro's is het **minimum** naar onze mening als volgt opgebouwd.

Onderwijsassistent		
	6	uur pw directe begeleiding, incl. voorbereidingstijd door OA
	6	uur pw begeleiding door OA
	0,5	uur pw begeleiding OA door Lkr
	1	uur pw zelfstandig werk klaarzetten voor kind (lades vullen)
	7,5	TOTAAL OA uren per week wtf 0,1900

Leerkracht, IB, directie, externe expertise e.a.		
		uur pw begeleiding OA door lkr, externe expertise e.a.
	0,75	

0,75	uur pw overleg MDO	
1,5	uur pw LA, schaal 15	0,04 wtf/ € 2.800,-

In Euro's				
OA	€ 8.344,00	wtf 0,1900		
lkr, externe, e.a	€ 2.800,00	wtf 0,04		
	€ 11.144,00	op jaarbasis	€ 928,67	per maand

Ervan uitgaande dat de uren op school zowel uitvoering als voorbereiding bevatten, komt dat overeen met een werktijdfactor voor de OA van 0,1900 fte.

Daarnaast zouden soms PGB-middelen vanuit de thuissituatie op school ingezet kunnen worden. De extra begeleiding die hiervoor op school kan plaatsvinden, zal altijd gericht moeten zijn op de persoonlijk ontwikkeling van het kind, op zelfstandigheid en sociale ontwikkeling m.n. Het inzetten van deze extra begeleiding zal in afstemming tussen ouders, PGB-begeleider en school gebeuren. Altijd onder regie van de school.

Slotwoord

En hiermee zijn we aan het eind gekomen van dit handboek, maar ook aan het eind van de leercyclus van dit schooljaar van de betrokken professionals.

Terugkijkend naar het project zijn wij heel blij met wat het ons gebracht heeft. We hebben kennisgemaakt met elkaar en weten we elkaar nu te vinden. We hebben met elkaar en dankzij externen, onze expertise vergroot. We hebben een aantal handige hulpmiddelen gedeeld en geoptimaliseerd. Dit alles is nu gebundeld in een handboek, waarin wij even onze kennis op kunnen halen, en waarin anderen, die met deze doelgroep (gaan) werken, veel kennis en praktische tips kunnen vinden.

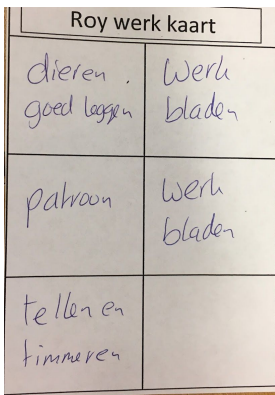
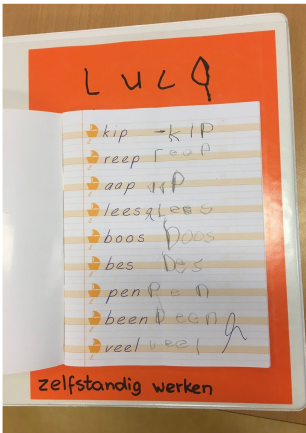
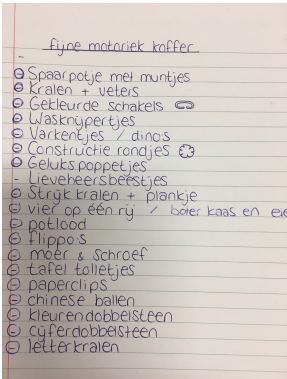
Dit project, waarin betrokken professionals van PlatOO en van OBS Helmond van en met elkaar geleerd hebben, is ons zo goed bevallen dat volgend jaar in ieder geval nog twee leernetwerkbijeenkomsten plannen. Wellicht sluiten er ook nieuwe professionals aan, die hun expertise komen brengen en die van ons komen halen.

Voor ons staat in ieder geval vast dat wij deze kinderen zeker een toekomst willen bieden in het reguliere onderwijs, zodat ze thuis nabij onderwijs kunnen genieten.

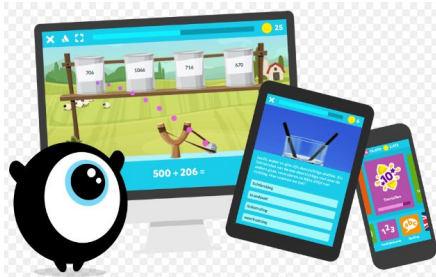
Bijlagen

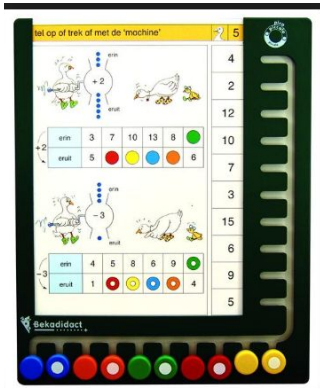
Materialenoverzicht zelfstandig werken en voorwaarden lezen en rekenen

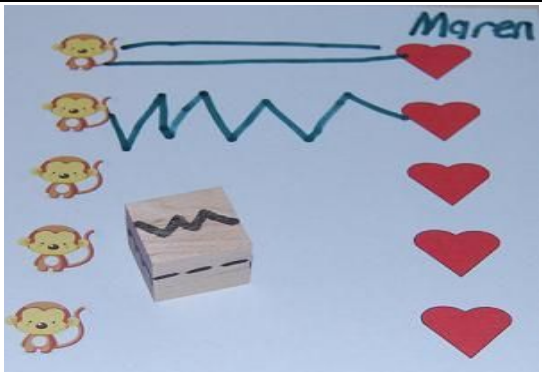
dagstructuur op tafel		Dagkaart	
Kleuren die aangeven wat de opdracht is.		Hulpkaartjes dagstructuur	
sorteren			
gereedschaps- koffer met sorteer opdrachten e.d.			

Materialenoverzicht lezen/ schrijven

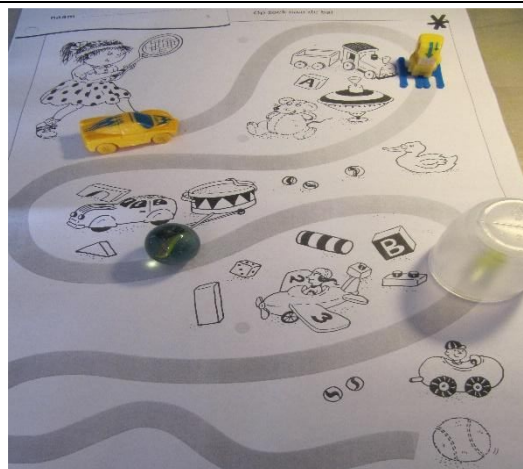
19

	
Schrijven doe je zo	
Nieuwsbegrip	
squla	
ambrasoft	
Juffrouw jannie (ipad)	
piccolo	

	
loco	

Schrijfpatronen maken - met (insteek)dobbelsteen, gevuld met patronenkaartjes. - Met beschreven blokjes hout - Met voelpatronen (lijm op papier)	
Tol Balanceren van tol over lettervorm op dienblad met twee handen.	

- Op staand of hellend vlak grote letters of figuren overtrekken door te rollen knikker in doorzichtig dopje
- Letters 'rijden' met auto over letterweg
- Verfspoor maken door met de wielen van de auto door een verfklodder te rijden.

A sensory bin filled with various toys and objects, including large letters 'F' and 'E', a green frog, a red car, a red bus, a hammer, and a bird, all on a white surface. The bin is orange and contains a variety of items for sensory play. The letters 'F' and 'E' are large and colorful. The frog is green and plush. The car and bus are red. The hammer is blue and red. The bird is blue and yellow. The bin is on a white surface. The text 'Life with Moore Babies' is written in the bottom right corner with a small black flower icon.

Schrijven in schelpenzand

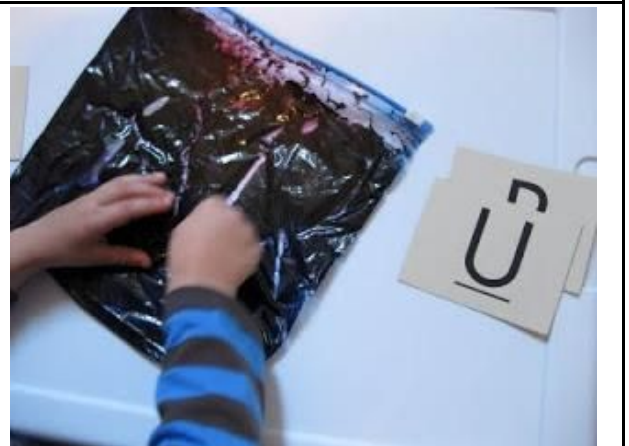
- Letters
- Woorden
- Lettervormen
- figuren

Schrijven in scheerschuim

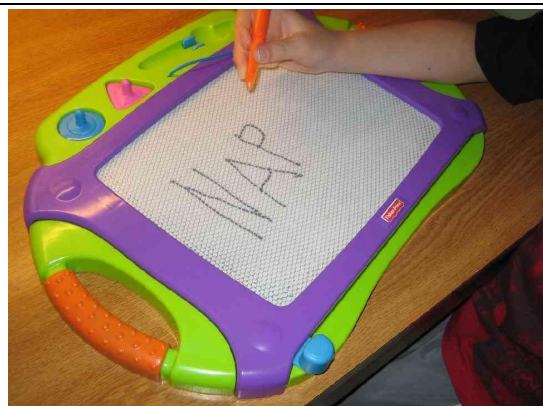
Schrijven in gelzakje

Stempelen

Schrijven op bord

Schrijven op raam

Stempelen in klei

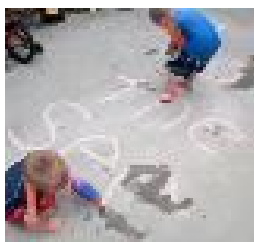

Schrijven in sneeuw

Met water en kwast

- figuren / lettervormen schrijven
- letters overtrekken / schrijven
- Woorden schrijven (met voorbeeld)
- Waterletters of verfletters spuiten met plantenspuit of knijpfles (mayonaise)

Stoepkrijt

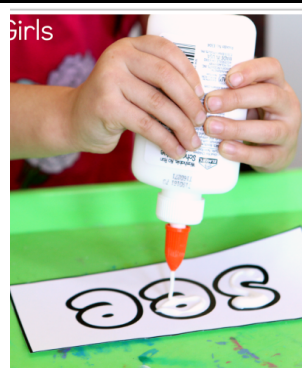

Geef een letter op papier, op de grond of van klei en laat deze vol leggen met blokjes, lego, klei, knopen, stroken papier of vol plakken met stickertjes enz.

Met lijm lettervormen maken en bestrooien met zand / glitters

Met wattenstaafjes schrijven

Brooddeeg of kleiletters

Letters “bouwen” vanuit de basisvormen (Trijntje de Wit)

Letters chenilledraad

Voelzak

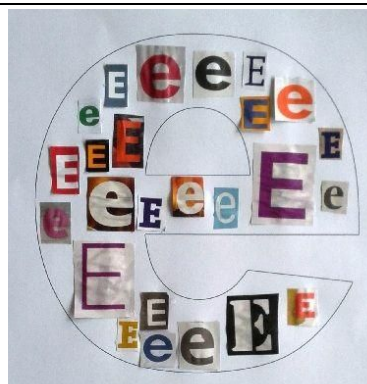

Letter van tape

- Overlopen
- Vullen met bijv. auto's

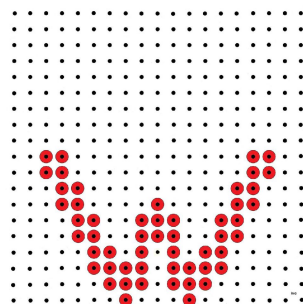
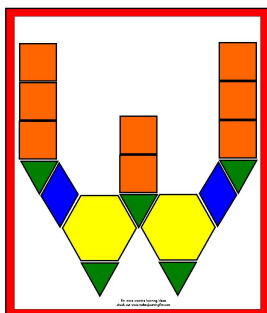
Lettervorm vullen met uitgeknipte letters

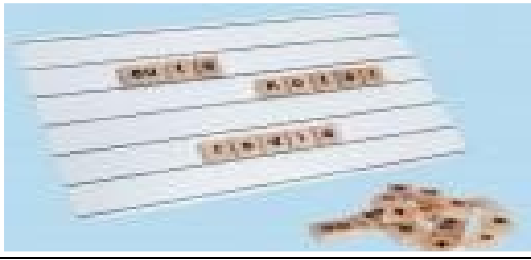
In elke beker zit een letterkaart, die slechts voor de helft zichtbaar is doordat de beker met zand gevuld is. Door met de beker te schudden, krijgen de kinderen steeds een ander stukje van de letter te zien en moeten ze door deze stukjes, in gedachte, te combineren ontdekken welke letter het is.

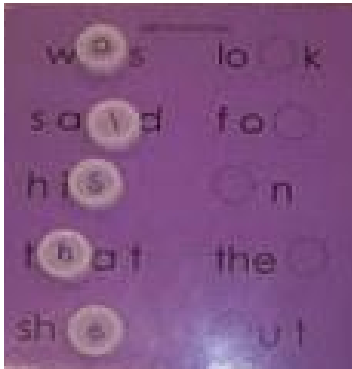
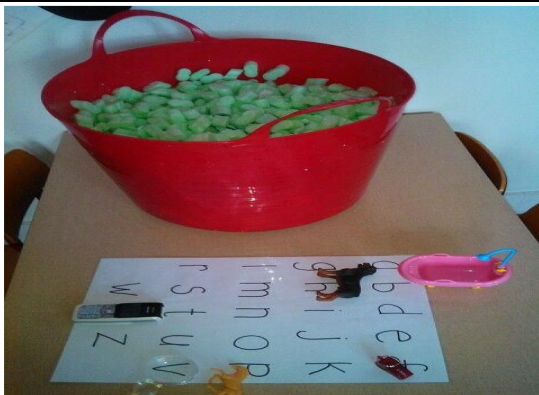

Letters samenstellen uit andere materialen: lego, knex, kralen, Kapla. mozaïek, kralenplank

Letters van strijkkralen (letterplank van HAMA)	
Prik een lettervorm in karton - plak deze op het raam (alleen gaatjes prikken, niet ritsen) - Of borduur de letter.	
Letters of letterkaart rijen	
Letterkralen rijen	

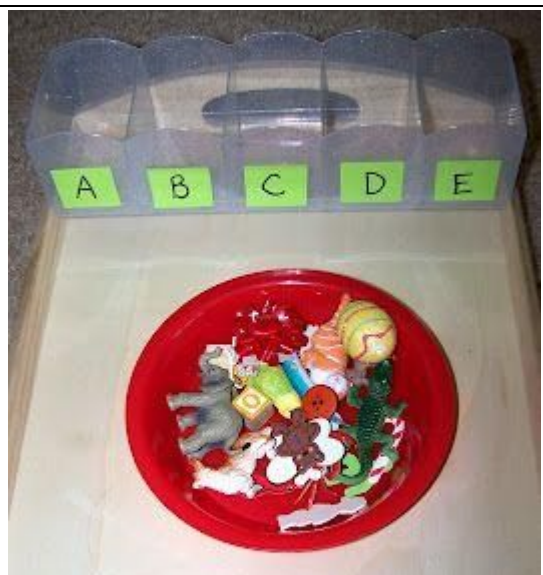
Magneetletters	
Lettertje tik	
Memorie maken - letters - sleutelwoorden - afbeeldingen themaverhaal	
Letterscheppen met letterdopjes	

Letterdopjes: ontbrekende letters leggen in woord	
Letter-zoekzakje met letters/ themawoorden / voorwerpen / plaatjes - Woordkaartjes pakken met pincet en op ontbrekende plaats in zin inpassen op werkblad. - Letters / woorden zoeken en omcirkelen op werkblad.	
Lettergrabbelton: voorwerpen bij beginletter op letterkaart leggen of in muffinvorm met letters.	
Beginletter scheppen in rijst	

Beginletterpost

Sorteren op beginletter of middenklank (oe-a-e-i) of rijm.

Letterstenen

- Bingo
- Woorden leggen
- werkblad beginletter / ontbrekende letter.

Sorteren

- Muffinvorm of eierdoos met beginletter of rijmwoord. Voorwerp of kaartje erbij leggen.
- Sorteren met pincet op 1 of meerdere eigenschappen. Bijv. grootte, vorm, hoeveelheid, kleur.

Woorden of letters zoeken in sensomotorisch materiaal met pincet. Woorden na verzamelen scoren op blad.

Glasbeads

- Matchen hoofdletters en kleine letters met glasbeads.

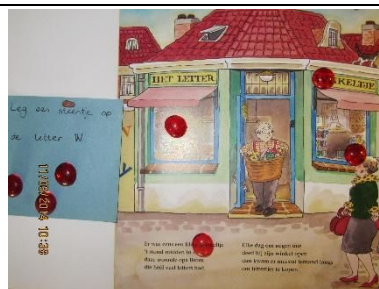

Letterbingo

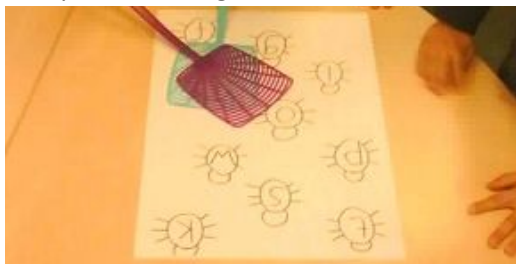

Glasbeads

- letters of woorden in tekst opzoeken en steentje erop leggen.

Auditief spel: zo snel mogelijk op de gehoorde (begin)letter slaan.
Visueel spel: letterbingo

Sleutelwoorden leggen met losse letters, stenen, bonen, etc.

Woordpuzzels maken van sleutelwoorden

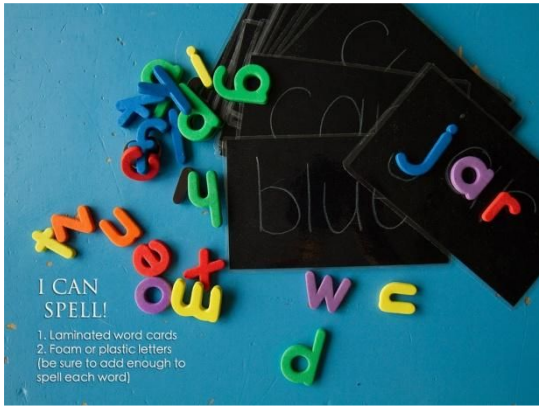
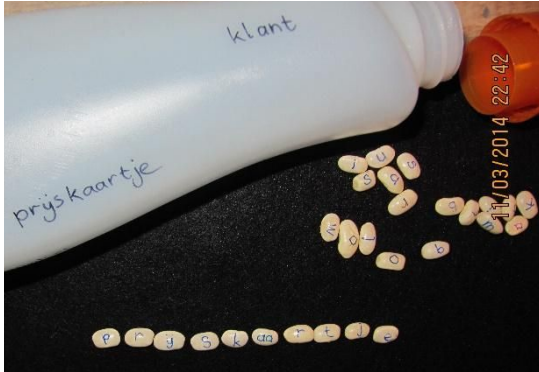
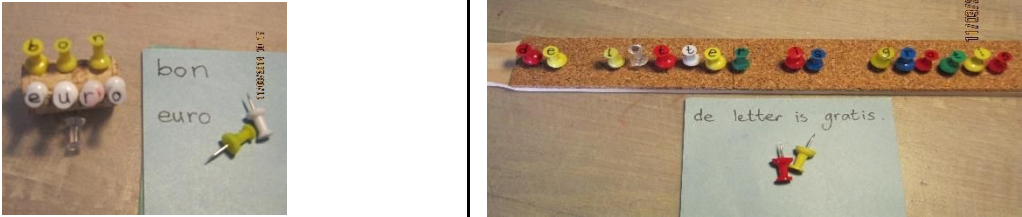

Letterjacht: Letters uitknippen uit tijdschriften of verpakkingen (steviger om te knippen)

Woordkaarten

Matchen van woordkaarten	
Bonenletters in klei - schatkistjes met woorden	
Woord- en letterflessen Woorden of zinnen op fles naleggen met letterbonen in klei of op vilt	
Punaises: woorden in kurken Punaises: zinnen in priklad.	

Telzakjes met symbool, hoeveelheid en letters.

Geheime woorden zoeken met loop

Letterdetective

- zoek de letter op letterblad
- zoek de letter in telefoonboek / tekstblad
- zoek de letter op kassabon

Woordzoeker sleutelwoorden

Zoek de woorden

elke lamp klein vuist
heer kast spook
blok balk bloem
spel fiets muts

s	t	o	e	l	w	a
b	w	b	m	k	a	s
l	e	a	u	t	m	g
o	e	l	t	s	p	e
k	o	k	s	e	d	k
v	u	i	s	t	z	l
e	f	i	e	t	s	e
s	p	o	k	g	i	!

Wat blijft er over? Zet de letters die over zijn hier neer.
Wat staat er van links naar rechts?

Knijpkaart

Bijvoorbeeld letters door elkaar.

Letters door elkaar: Welk woord is het?

Woorden leggen van kartonnen letters uit verpakkingen

Woord en voorwerp matchen.

Zakjes met kleine fijnmotorische opdrachten

- bouwen met opdracht
- sorteren met pincet op kleur, grootte, letter,
- autobaan-lettervorm
- strijkkralen
- kralen rijgen met opdracht of op prikkers in klei
- tolletjes
- rietje met wattenprop om te blazen in goaltje

flessenpost.

Flesje met opdracht erin.

Met loop woorden lezen op ballon of postelastiek.

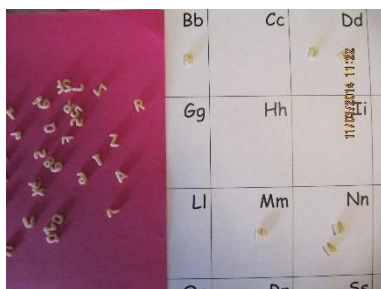

Kassabonnen

- stempel zetten op letter, woord of bedrag
- boodschappen opzoeken op kassabon

Lettervermicelli: letters zoeken in vergrootglasje
of met loop op antislip.

Letterdobbelstenen

Boggle

Scratch magic notes

Schrijf met witte wasco/krijt op papier. De woorden komen tevoorschijn als je met waterverf of ecoline over het papier schildert.

name _____

who? (subject) **my brother**

what? (verb) **likes to ride a bike**

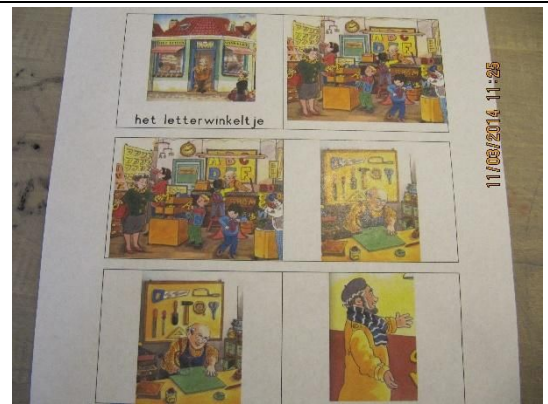
my sentence (subject + verb)

My brother likes to ride a bike.

Created by Jean Wilcox - <http://readingandwritingworkbooks.blogspot.com>

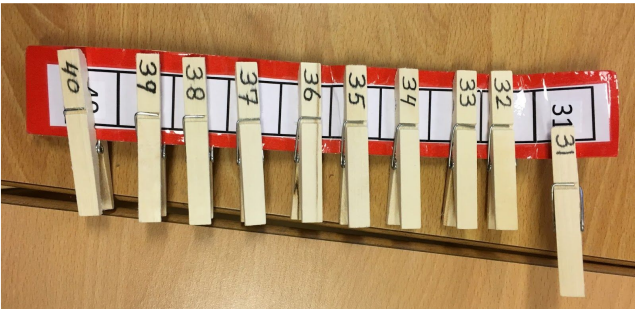
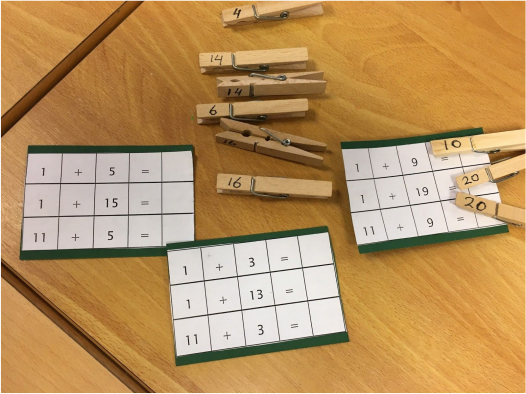
Op opa bracht het meisje met zijn bakfiets snel naar huis was zijn er kind, zei opa Brom je bent weer veilig thuis.

Afbeeldingen prentenboekverhaal losknippen en op chronologische volgorde leggen.

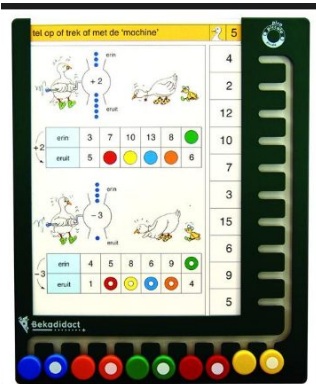
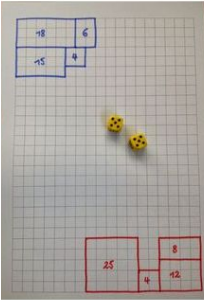
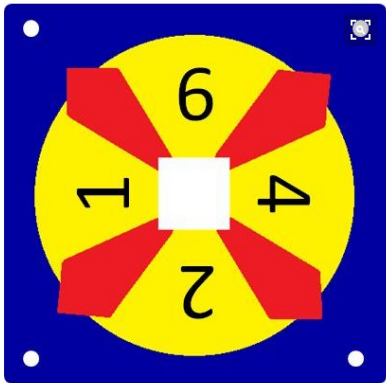
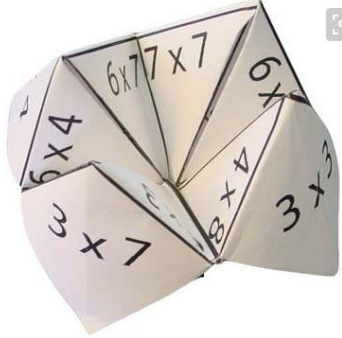

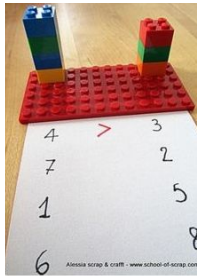
Materialenlijst rekenen

Numicon Rekenmateriaal	
SLO sesamstraat lessen http://downloads.slo.nl/Repository/reken-en-in-sesamstraat.pdf	
Rekenboog http://rekenboog.slo.nl/	
Sommenmaker Werkbladen maken http://www.sommenmaker.nl/	

Getallenlijn	
10 vriendjes	
sommen zonder schrijven	
Maatwerk	
Ambrasoft	

Rekenvlinder voor moeilijk lerende kinderen	
Startrekenen voor moeilijk lerende kinderen	
Squla	
Smartgames!	
piccolo	

	
locco	
rekenmethoden	
Kamertjes (oppervlakte maten, keer sommen)	
24 game (optellen, aftrekken, keer, gedeeld door)	
Tafelhapper	

Tafelarmband	
Bingo (optellen, aftrekken, keer, delen)	
Tafelspringen (tafels)	
Legoblokken (getallen, optellen, aftrekken, keer, delen)	
Hoepelgetal (splitsen) Kan ook met behulp van armbandje, touw, etc.	

Splitsen met bbq bordjes

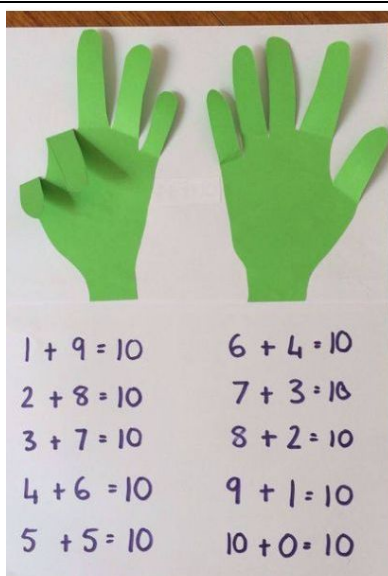
Splits huisjes

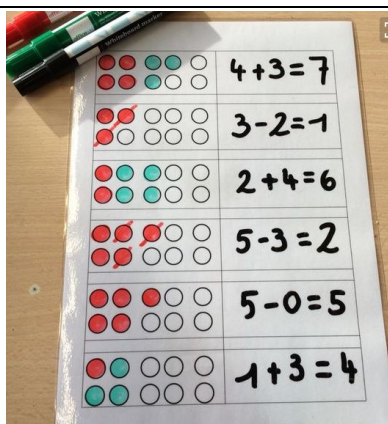
Tellen

Vingerbeelden sommen

Sommen kleuren

Sommenmaker

Lego (ordenen, nabouwen, sorteren)

getalbeeld

Slakken-tijd

